

Evropský soud pro lidská práva Standards ochrany svobody projevu

upravená shrnutí nejvýznamnějších případů

2002

Standardy ochrany svobody projevu

Překladatelé: **PETRA NOHAVICOVÁ, MARTIN ŠLECHTA**
Editor: **ROMAN BARINKA**

ÚVOD

Human Rights Students' Initiative (HRSI) při Středoevropské univerzitě je nevládní organizací složenou ze studentů a absolventů Středoevropské univerzity, podporovanou několika dalšími organizacemi a subjekty, jmenovitě Open Society Institute se sídlem v Budapešti, Special and Extension Programs při Středoevropské univerzitě a Katorov práva Středoevropské univerzity.

Jedním z cílů této organizace je zvyšování obecného povědomí o nejrůznějších tématech a problémech souvisejících s problematikou lidských práv. Za účelem podpory všeobecné znalosti standardů týkajících se ochrany svobody projevu, zejména těch, které jsou součástí rozhodovací činnosti jednoho z hlavních orgánů Rady Evropy, Evropského soudu pro lidská práva, jsme se rozhodli vydat předkládanou příručku, která obsahuje shrnutí nejvýznamnějších případů řešených Evropským soudem pro lidská práva.

Tato publikace, vydávaná v devíti jazycích střední a východní Evropy, si klade za cíl předložit nejdůležitější standardy týkající se ochrany svobody projevu v co možná nejsrozumitelnější formě, která by danou problematiku učinila přístupnou pro širší veřejnost. Předkládaná příručka představuje reakci na nedostatečnou znalost relevantních principů formulovaných v průběhu doby štrasburským tribunálem, jakož i na fakt, že vědomosti související s tímto tématem zůstávají do značné míry výlučnou doménou právnických povolání. Z toho důvodu doufáme, že tato kolekce nejdůležitějších rozhodnutí bude užitečnou pomůckou pro novináře, aktivisty na poli lidských práv, jakož i pro širokou veřejnost a že jim umožní porozumět základním principům regulujícím svobodu projevu.

Závěrem bychom rádi vyjádřili vřelý dík Radě Evropy a kanadské ambasádě, bez jejichž laskavé pomoci by tato publikace nikdy nevznikla.

SUNDAY TIMES proti Spojenému Království (1) (1979)	2
MÜLLER a další proti Švýcarsku (1988)	2
LINGENS proti Rakousku (1986)	4
OBERSCHLICK proti Rakousku (1991) (1997)	6
CASTELLS proti Španělsku (1992)	7
INFORMATIONSDIVISION proti Rakousku (1993)	8
JERSILD proti Dánsku (1994)	9
GOODWIN proti Spojenému království (1996)	11
WINGROVE proti Spojenému Království (1996)	12
JANOWSKI proti Polsku (1999)	13
DALBAN proti Rumunsku (1999)	15

SUNDAY TIMES proti Spojenému Království (1) (1979)

Společnost Distillers, která uvedla na trh netestované sedativum pro těhotné ženy, jehož aplikace vyvolala deformace jejich novorozenců, byla ve Spojeném království žalována poškozenými matkami o náhradu škody. V důsledku užívání tohoto přípravku se narodilo přes 500 dětí bez rukou nebo nohou, popřípadě s vážným poškozením nervové soustavy.

V době, kdy se vyjednávání mezi společností a oběťmi blížilo ke smírnému vypořádání sporu, otiskly noviny Sunday Times článek kritizující anglický právní systém a požadující po dotyčné společnosti, aby poškozeným ženám učinila velkorysejší nabídku. Noviny rovněž přislíbily uveřejnit veškerá fakta týkající se této tragédie v příštím vydání. Britské soudy vydání tohoto článku zakázaly, neboť uveřejnění ohlášených údajů by mohlo výrazným způsobem ovlivnit strany sporu, a zasáhnout tak do soudního procesu. K jejich rozhodnutí je vedla obava ze „soudu skrze noviny“, jakož i to, že by si veřejnost mohla vytvořit názor na základě předem prezentovaného mínění tisku. To by v konečném důsledku mohlo vést k situaci, kdy by výsledek soudního řízení mohl být pro veřejnost zcela nepřijatelný.

Evropský soud pro lidská práva uznal, že zájem na legitimitě soudních rozhodnutí a široké akceptaci justice je jako takový důležitý, ovšem po posouzení relevantních okolností daného případu došel k závěru, že v daném sporu tato obava byla fakticky bezpředmětná, neboť zakázaný článek byl napsán velice umírněným stylem a navíc jednoznačně nefavorizoval ani jednu stranu sporu. Pokud by text článku kategoricky podporoval pouze jednu stranu předmětné soudní pře, bylo by to neslučitelné s článkem 10 Evropské úmluvy o lidských právech.

Evropský soud pro lidská práva rovněž uvedl, že zákaz publikace uvedeného článku nebyl nezbytný v demokratické společnosti, jelikož článek 10 poskytuje ochranu rovněž názorům a myšlenkám, které mohou být určitými společenskými skupinami přijímány s nelibostí. Je povinností tisku šířit informace o těch skutečnostech, které představují předmět – ať již potenciálního či reálně existujícího – veřejného zájmu, a to včetně případů, jež jsou v rozhodné době předmětem soudního řízení. Veřejnost má navíc právo na poskytování a přijímání informací tohoto druhu. Znát relevantní informace o účincích předmětného přípravku bylo velice důležité pro další matky, které rovněž mohly během svého těhotenství tento lék užívat. Publikované informace mohly rovněž přimět ostatní občany k větší bedlivosti při užívání jakýchkoliv jiných léků.

MÜLLER a další proti Švýcarsku (1988)

Josef Felix Müller, švýcarský umělec, vystavoval své produkce explicitně sexuálního, místy až deviantního zaměření (sodomie, felace, be-

stialita, penis v erekcii) na veřejné výstavě současného umění ve Freiburgu. Přestože pořadatelé této výstavy nevydali žádné varování týkající se této expozice, byla tato výstava široce propagována na plakátech a v tisku. Navíc vstup na tuto výstavu byl povolen bez jakéhokoli věkového omezení. Jmenovaný umělec byl spolu s dalšími devíti švýcarskými občany, kteří se na pořádání výstavy podíleli, odsouzen na základě příslušného ustanovení trestního zákona, které zakazuje publikaci obscenních materiálů a požaduje, aby v zájmu ochrany morálky byly tyto materiály zničeny.

Ve své obhajobě obžalovaní argumentovali, že konfiskace uvedených sexuálně explicitních obrazů, jakož i pokuta, která jim byla uložena, porušuje jejich práva zaručená článkem 10 Evropské úmluvy o lidských právech. Podali proto stížnost k Evropskému soudu pro lidská práva.

Jak již bylo uvedeno, článek 10 Evropské úmluvy zajišťuje právo na svobodu projevu. Výkon tohoto práva však může být omezen, jsou-li simultánně splněny následující podmínky:

- ◆ omezení musí sledovat jeden z *legitimních cílů* uvedených v odstavci 2 tohoto ustanovení,
- ◆ dané omezení musí být *společensky nezbytné*, tj. nesmí existovat jiné, méně restriktivní opatření vedoucí k témuž cíli, a
- ◆ jak legitimní cíl, který je tímto opatřením sledován, tak uplatněné prostředky zvolené k jeho dosažení musí být *předepsány zákonem*, který jediný může vymezit pravomoci veřejných orgánů vůči jednotlivci a jeho svobodě projevu.

Článek 10 Evropské úmluvy zahrnuje i svobodu uměleckého projevu.

Pokud se týká obvinění obžalovaného, ustanovení švýcarského trestního zákona a dostupná rozhodnutí švýcarského Nejvyššího soudu ztělesňují třetí z uvedených podmínek, tj. že omezení musí být „předepsáno zákonem“. Evropský soud pro lidská práva v tomto případě uznal, že relevantní ustanovení švýcarského trestního zákona byla přijata za účelem ochrany morálky, což je jeden z legitimních cílů ospravedlňující případná omezení svobody projevu dle článku 10. I přesto, že relevantní ustanovení národních právních řádů postihující obscenní projevy by mohla být jako taková napadena a zpochybněna na základě článku 10 Evropské úmluvy, Soud jejich legitimitu obecně přijal. Důvodem pro tento postoj je skutečnost, že dle judikatury Soudu mohou národní orgány jednotlivých států díky svému přímému a trvalému kontaktu s životem ve svých zemích lépe zhodnotit míru nezbytnosti ochrany morálky a obsah případných omezení vedoucích k tomuto cíli. Z toho důvodu Soud nezpochybnil jako takový argument švýcarské vlády, že předmětné opatření bylo nezbytné pro ochranu morálky. Proto došel k závěru, že konfiskace uvedených uměleckých materiálů nebyla v rozporu s článkem 10 Evropské úmluvy o lidských právech.

S ohledem na konfiskační opatření v předchozích případech švýcarské soudy uznaly, že je na soudu, aby rozhodl, kterého prostředku má být

užito k odstranění materiálů obscénního charakteru, které lze nahradit pouze s obtížemi, popřípadě které nelze nahradit vůbec, jako je například umělecký obraz. Konfiskace tak byla „předepsána zákonem“. Stejně tak sledovala legitimní cíl, neboť byla provedena za účelem ochrany veřejné morálky, a to způsobem, který zamezoval pokračování tohoto trestného činu. Na základě předchozích rozhodnutí švýcarských soudů může majitel zkonfiskovaného objektu požádat, aby byl příkaz ke konfiskaci zrušen, jestliže dotyčný předmět již nepředstavuje žádné nebezpečí nebo existuje-li méně restriktivní opatření zaručující ochranu veřejné morálky. Jelikož v daném případě v době rozhodování Soudu nebyla podána žádost o navrácení konfiskovaných obrazů, dospěl Soud k závěru, že uvedeným opatřením nedošlo k porušení svobody projevu zaručené článkem 10 Evropské úmluvy o lidských právech.

LINGENS proti Rakousku (1986)

Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva v případě Lingens představuje jeden z prvních případů, ve kterých byla potvrzena ochrana svobody tisku. Význam tohoto rozsudku spočívá rovněž v tom, že uznává klíčovou roli, kterou v demokratické společnosti hraje svoboda tisku a svoboda zastávat názory. Jak Soud uvedl, „svoboda projevu ztělesňuje jeden z esenciálních základů demokratické společnosti a jednu ze základních podmínek pro její rozvoj a pro seberealizaci každého jednotlivce.“

Peter Michael Lingens, povoláním novinář, publikoval v říjnu 1975 v rakouském magazínu Profil dva články, ve kterých kritizoval dřívějšího rakouského kancléře Bruna Kraisky za podporování bývalého příslušníka SS a za jeho podporu smířlivého postoje vůči bývalým nacistům. Ve svých článcích, nadepsaných tituly „Petrův případ“ a „Usmíření s nacisty, ale jak?“, Lingens kritizoval veřejný postoj Bruna Kraisky vůči předsedovi Rakouské liberální strany, Friedrichovi Peterovi, jakož i nedostatek studu Petera za svou nacistickou minulost. Lingens popsal postoj bývalého kancléře jako „nedostatek taktu“ vůči obětem nacistické éry, umožněný absencí jakékoli veřejné diskuse týkající se rakouské minulosti. Postoj bývalého kancléře vůči veřejným obviněním Petera z kolaborace s nacistickým režimem potom označil jako „čirý oportunismus.“ Co však bylo dle Lingense mnohem problematičtější, byla skutečnost, že Kraisky věřil ve svá slova a že takovýto způsob chování u člověka, který v minulosti zastával prominentní pozici kancléře, je způsobilý ovlivňovat názory a postoje veřejnosti. Z toho důvodu bylo podle Lingense nutno výroky bývalého kancléře vnímat jako „nemorální a nedůstojné.“

Kraisky ve své reakci podal podnět k zahájení trestního stíhání proti Lingensovi, a to pro užití slov, kterými Lingens popsal jeho veřejný postoj vůči bývalým nacistům: „čirý oportunismus“, „nemorální“ a „nedůstojný“. Rakouské soudy Lingense odsoudily pro urážku, jelikož neprokázal pravdivost svých názorů a jelikož tyto překročily meze přípustné kritiky. Lin-

gens byl odsouzen k pokutě 20.000 šilinků a jeho články byly konfiskovány.

Lingens se v roce 1982 obrátil k Evropskému soudu pro lidská práva se stížností, ve které napadal výsledek řízení před rakouskými soudy, a žádal Soud, aby rozhodl, zda jeho odsouzení bylo porušením povinností, které Rakousku coby smluvní straně Úmluvy vyplývaly z článku 10.

Článek 10 definuje svobodu projevu jako „svobodu zastávat názory a přijímat a rozšiřovat informace a myšlenky bez zásahů veřejné moci....“ Mimo to stanoví limity, které omezují orgány státní moci při ospravedlňování zásahů do výkonu tohoto práva. Jedním z takovýchto limitů uznaných Úmluvou je „ochrana pověsti a práv druhých....“ V posuzovaném případě bylo právo na svobodně vyjádřenou kritiku určitého politika poměřováno s právem dotčeného politika na respektování své cti a důstojnosti a hodnoceno v kontextu, ve kterém byl daný názor pronesen. Podle Soudu může pověst politika reprezentovat základ pro obvinění z urážky pouze v případě závažných a prokazatelných obvinění, neboť dle Soudu požívá jejich pověst nižšího stupně ochrany, protože jejich chování a výroky jsou v rámci veřejného diskursu neustále vystaveny kritickému zkoumání veřejnosti a tisku. Při posuzování případů týkajících se urážky ze strany tisku se Soud řídí v principu dvojím standardem. Jeden standard platí pro osoby, jež se politického života přímo neúčastní, druhý, podstatně nižší, pak platí pro politiky a další veřejně činné osoby. Důvod pro nižší stupeň ochrany veřejných osob spočívá v tom, že jen tak je svobodně kritický tisk schopen plnit svou úlohu podpory politické debaty a umožňovat veřejnosti objevovat a formovat své názory a postoje k „myšlenkám politických lídrů“. Dle mínění Soudu znamená otevřená diskuse politických témat, kterou svobodný tisk zajišťuje a podporuje, též nutnost akceptace myšlenek, které „jsou urážející, které šokují nebo znepokojují.“ O všem, co představuje předmět veřejného zájmu, má veřejnost právo být informována, aby si o tom mohla utvořit svobodný úsudek. To je vlastním důvodem toho, jaký význam má svoboda projevu v demokratické společnosti. Podmanění této svobody kontrole by *de facto* znamenalo porušení práva občanů být informován. Podle Soudu je „svoboda politické debaty samotným jádrem konceptu demokratické společnosti, který prosazuje celou Úmluvu.“

Lingens ve svých článcích diskutoval pouze záležitost, která pro rakouskou společnost představovala předmět zásadního veřejného zájmu, jakož i způsob, jakým se tato společnost a její političtí vůdci k dané věci stavěla. Postih autora, který pouze předložil veřejnosti ke společenské debatě své názory a postoje, by podle Soudu vytvořilo „druh cenzury, který by autora mohl v budoucnu od podobné kritiky odradit.“ Sankce, kterou soudy uložily Lingensovi za kritiku absence otevřené politické diskuse týkající se rakouské minulosti, byla Soudem kvalifikována jako porušení článku 10 Úmluvy, neboť „neúměrně ztěžovala roli tisku coby zprostředkovatele informací a strážce demokracie.“ Soud ve svém rozsudku potvrdil svobodu zastávat názory a právo novináře rozšiřovat své

myšlenky a názory, byť kritického vyznění, týkající se důležitého rakouského politika, a nejenom právo novináře informovat veřejnost zprostředkováním cizích názorů.

Způsob argumentace Soudu v posuzovaném případě představuje standard, který byl použit některými národními soudy a který nachází též podporu mnoha mezinárodních nevládních organizací podporujících svobodu projevu. Konkrétně se jedná o rozlišování mezi:

- **popisem skutečnosti:** ten má vysoký stupeň přesvědčivosti, ale každý fakt, jehož se novinář dovolává, vyžaduje prokázání pravdivosti;

- a **formulací názorů:** vyjádření určitého názoru je spjato se subjektivním vnímáním reality, a jeho pravdivost tudíž nemůže být prokázána. Z toho důvodu by vnitrostátní zákonodárství nemělo po novinářích čelících žalobě či obžalobě pro pomluvu prokázání pravdivosti jejich názorů požadovat.

OBERSCHLICK proti Rakousku (1997)

Jaký je rozsah svobody projevu v rámci politické diskuse? Jsou politici chráněni stejným způsobem jako řadoví občané? Soud odpověděl na tyto otázky ve dvou případech – Oberschlick proti Rakousku (1991) a Oberschlick proti Rakousku (1997).

V prvním případě šlo o to, že Walter Grabher-Meyer, rakouský politik, veřejně navrhl zvýšení rodinných přídatků pro ženy v úsilí snížit počet potratů podstupovaných z tísnivých finančních důvodů. Vedle toho navrhl snížení příspěvků vyplácených přistěhovalým matkám. V reakci na tato prohlášení Gerhard Oberschlick, rakouský novinář, obvinil Grabher-Meyera z toho, že jeho návrhy korespondují s faktickými cíli politiky, kterou v minulosti prosazovala Hitlerova NSDAP. Takové jednání představuje podle rakouského práva trestný čin. Poté, co napadený politik zažaloval Oberschlicka pro pomluvu, byl Oberschlick uznán rakouskými soudy vinným. Dle konečného rozhodnutí jeho vyjádření na adresu dotyčného politika nepředstavovala objektivní kritiku, jelikož svá tvrzení o nacionálně-socialistickém chování a „způsobu myšlení“ Grabher-Meyera nijak nedoložil ani neospravedlnil. Způsob referování o daném tématu navíc mělo dle soudů za cíl přesvědčit veřejnost o tom, že vznášená obvinění se zakládají na pravdě.

Poté, co Oberschlick podal stížnost u Evropského soudu pro lidská práva, vydal tento rozhodnutí, podle kterého bylo jeho odsouzení národními soudy porušením jeho práva na svobodu projevu podle čl. 10 Evropské úmluvy o lidských právech. Soud odmítl argument rakouských soudů, že odsouzení Oberschlicka bylo vyžadováno zájmem na ochraně osobní cti a důstojnosti napadeného politika. Podle Soudu úřadující politici podléhají zvýšenému zájmu a pozornosti médií a veřejnosti, a jejich výroky jsou tudíž zvlášť bedlivě zkoumány a kritizovány. Napadený politik tím, že pronesl předmětné výroky, přiměl Oberschlicka k tomu, aby v reakci uveřejnil své

názory na navrhovaná opatření. Tvrzení jím publikovaná představovala hodnotové soudy, po jejichž autorech nemůže být spravedlivě požadováno, aby prokazovali jejich pravdivost. Takové výroky proto nemohou samy o sobě založit porušení osobnostních práv třetích osob.

Ve druhém případě šlo o to, že jiný rakouský politik, Jörg Haider, ve svém veřejném vystoupení vyslovil názor, dle kterého všichni vojáci během druhé světové války bojovali za mír a svobodu, a to bez ohledu na to, na které straně. Podle něj se pouze tito lidé mohou těšit neomezené svobodě názoru. Ve svém článku „Idiot, nikoliv nacista“ Oberschlick napsal, že Haider není nacista, neboť není jedním z oněch vojáků, kterým nabízí garanci výhradního privilegia svobody názoru, nýbrž idiot, který chce sám sebe o toto právo připravit. Poté, co Haider Oberschlicka úspěšně zažaloval pro pomluvu a urážku, se novinář odvolal k Evropskému soudu pro lidská práva. V odůvodnění svého rozsudku štrasburský tribunál odmítl argument národních soudů, že slovo „idiot“ je samo o sobě urážkou, bez udání kontextu, ve kterém bylo proneseno. Soud ve svém rozhodnutí zopakoval, že úřadující politici podléhají specifické pozornosti a kritice veřejnosti. Dle jeho odůvodnění slova pronesená dotýčným politikem vyvolala vlnu rozhořčení. Publikovaný článek byl pouze součástí následné veřejné debaty, byť výrazně polemického charakteru. Slovo „idiot“ nebylo dle názoru Soudu neúměrné rozhořčení, které Haider svým výrokem způsobil, a v polemickém kontextu celé debaty nepředstavovalo zásah do jeho osobnostních práv.

V obou rozhodnutích tak Evropský soud pro lidská práva jasně a jednoznačně vyjádřil specifický standard ochrany svobody projevu v kontextu politické debaty. Účast na politickém životě a správě věcí veřejných je nezřídka výnosným podnikem, z čehož mimo jiné vyplývá i to, že politici pro sebe nemohou vyžadovat stejnou ochranu jako řadoví občané v jejich každodenním životě.

CASTELLS proti Španělsku (1992)

Rozsudek ve věci Castells proti Španělsku je jedním z nejvýznamnějších rozhodnutí v historii Evropského soudu pro lidská práva. V tomto případě byl poslanec španělského parlamentu v době po pádu Frankova režimu, Castells, odsouzen poté, co publikoval novinový článek obviňující španělskou vládu z podporování vražd a teroru namířeného proti separatistickým hnutím. Inkriminovaný článek poukazoval na údajnou neochotu vlády podniknout příslušná opatření proti osobám zodpovědným za vraždy v baskické oblasti a na mlčenlivé schvalování násilných aktivit pravicově extremistických organizací. Tento článek byl soudem shledán jako útok na dobrou pověst vlády a Castells byl odsouzen k jednoletému trestu odnětí svobody. Zároveň mu byl udělen trest zákazu zastávat veřejné funkce ve stejné délce trvání. Po mnoha letech neúspěšných pokusů o zvrácení tohoto rozsudku se konečně odvolal

k Evropskému soudu pro lidská práva. Ten rozhodl, že rozhodnutí španělských soudů bylo v rozporu s mezinárodními standardy regulujícími svobodu projevu a že uvěznění stěžovatele pro pouhé vyjádření jeho názorů, byť pro vládu nelibých a těžko stravitelných, bylo nezákonné.

Soud ve svém rozsudku zdůraznil, že svoboda projevu je nezbytnou podmínkou pro formulování politických názorů. Tvrdá kritika vládní politiky, dokonce i v případě, že svou intenzitou dosahuje hranice urážlivosti, vyjádřená politicky činnou osobou, která v dané souvislosti vystupuje jako reprezentant svých voličů a jejich zájmů, si zaslouží zvlášť vysoký stupeň ochrany. Soud rovněž zdůraznil, že namísto věznění svých oponentů má vláda k dispozici jiné způsoby odpovědi na vyřčenou kritiku, v prvé řadě pak veřejnou debatu. Vláda požívá ve veřejném prostoru menší ochrany před útoky na svou pověst než soukromý občan, neboť politici a vládní úředníci jsou odpovědní těm, kdo je zvolili, tj. lidu. Navíc dobrovolně vstoupili do veřejné arény, a tudíž se od nich očekává, že budou tolerovat vyšší stupeň kritiky, než ostatní občané. Musí proto snášet nejenom myšlenky a názory, které jsou lichotivé a příjemné, ale i kritiku, která může působit urážlivým, šokujícím a rušivým způsobem.

Tento případ zdůrazňuje význam svobodného tisku v demokratické společnosti, jehož úlohou je poskytování informací nejrůznějšího druhu, zejména však informací dotýkajících se záležitostí veřejného zájmu. Svobodný tisk poskytuje členům veřejnosti možnost formovat své vlastní názory na postoje a chování politiků, stejně jako politikům poskytuje možnost komentovat záležitosti veřejného významu, čímž každému umožňuje aktivně se podílet na politické debatě.

Rozhodnutí v tomto případě bylo důležité nejenom pro Castellse, nýbrž i pro španělské soudy, které o několik let později odsoudily několik členů španělského kabinetu z roku 1979 k dlouholetým trestům odnětí svobody pro krytí protibaskických jednotek pracujících v rámci oficiálních antiteroristických oddílů a tajných služeb. Toto rozhodnutí je však významné i pro soudy jiných států, jakož i pro mezinárodní veřejnost, ježto může sloužit jako příklad svobodného chování, které nemůže být v demokratické společnosti omezováno.

INFORMATIONSVEREIN Lentia a ostatní proti Rakousku (1993)

Tento případ byl předložen Soudu v roce 1992 pěti různými osobami, kterým bylo rakouskými státními orgány odmítnuto poskytnutí licence na rozhlasové vysílání. Společnost Informationsverein Lentia měla v úmyslu založit a provozovat kabelovou televizní síť pro obyvatele jisté čtvrti, zatímco ostatní osoby hodlaly založit soukromé rozhlasové stanice. Podle rakouského práva byla však v té době jedinou organizací oprávněnou k vysílání Rakouská vysílací korporace (*Austrian Broadcasting Corporation*).

Je pozoruhodné, že Rakouská vysílací korporace využívala značného množství kanálů (téměř 200 rozhlasových a 50 televizních), které vysílaly různé programy. Odmítnutí žadatelé měli nicméně za to, že mají právo vysílat svůj vlastní program.

Článek 10 Evropské úmluvy zajišťuje každému právo svobodně přijímat a rozšiřovat informace. Stát může udělovat licence a aplikovat jiná regulační opatření vztahující se k vysílání, jen pokud je to „nezbytné v demokratické společnosti“. Soud tak po zhodnocení relevantních okolností daného případu došel k závěru, že vysílací monopol v Rakousku představoval velmi výrazné omezení svobody projevu, a to nepřiměřené a nikoliv nezbytné v demokratické společnosti. Soud navíc potvrdil, že dokonce ani značné množství provozovaných kanálů a široký výběr rozličných programů nezbavují stát povinnosti zajistit svobodu projevu v moderním slova smyslu. Dokud jsou všechny kanály spravovány jediným subjektem, v tomto případě Rakouskou vysílací korporací, nemůže takový systém vyhovět požadavkům kladeným článkem 10 Evropské úmluvy. Soud tudíž rozhodl, že Rakousko porušilo uvedené stanovení a musí odmítnutým uchazečům uhradit jejich náklady a výdaje spojené se soudním řízením.

Toto rozhodnutí Soudu bylo do určité míry založeno i na mezinárodní globalizaci a technickém pokroku. Jedním z rozhodujících argumentů ve prospěch svobody projevu v tomto případě byl totiž poukaz na skutečnost, že rakouské publikum mělo k dispozici množství televizních programů vysílaných ze zahraničí bez jakékoliv licence. Obdobně bylo v důsledku technologického pokroku rakouské vládě znemožněno namítat, že neposkytnutí licencí bylo odůvodněno nedostatečným počtem vysílacích frekvencí. Lze proto logicky očekávat, že další pokrok ve vývoji vysílacích technologiích může přispět k dalšímu posílení ochrany svobody projevu.

Rakousku trvalo několik let než bylo v praxi schopno vyhovět rozsudku Soudu. Až v roce 1996 bylo konečně umožněno soukromé rozhlasové a televizní vysílání. V případě kabelového vysílání pak současný zákon vyžaduje pouze ohlášení započetí vysílání příslušnému státnímu orgánu.

Případ *Informationsverein Lentia proti Rakousku* představuje průlomový precedent, který stanovil nový standard: státní vysílací monopol není v demokratické společnosti přípustný.

JERSILD proti Dánsku (1994)

V roce 1985 se editoři magazínu Sunday News, seriózního dánského televizního programu, rozhodli natočit dokument, který by popisoval extremistickou rasistickou mládežnickou skupinu, tzv. Greenjackets. Jeden z editorů, Jens O. Jersild, kontaktoval představitele tohoto uskupení a natočil s nimi interview. Poté, co nahrávku jejich rozhovoru sestříhal a

upravil, ji uvedený program odvysílal. Během interview tři z dotazovaných mladíků opakovaně pronášeli extrémně urážlivé a ponižující výroky na adresu etnických menšin žijících v Dánsku, včetně tvrzení, že „negr není lidskou bytostí, je to zvíře....stejně jako ostatní zahraniční pracovníci.“

Na základě policejního vyšetřování zahájily příslušné orgány trestní stíhání uvedených mladíků pro veřejnou propagaci rasismu dle příslušných ustanovení dánského trestního zákona. Spolu s nimi byl z napomáhání k tomuto trestnému činu obviněn i jmenovaný novinář a vedoucí zpravodajské redakce Dánského rádia. Oba byli posléze odsouzeni k finanční pokutě anebo, alternativně, k trestu odnětí svobody.

Po vyčerpání všech vnitrostátních právních prostředků nápravy podal Jersild stížnost u Evropského soudu pro lidská práva na porušení své svobody projevu garantované článkem 10 Evropské úmluvy o lidských právech. Tato svoboda podléhá pouze třem omezením, jež jsou v tomto ustanovení výslovně uvedena. Každé omezení musí být „předepsáno zákonem“, dále musí být „nezbytné v zájmu ochrany pověsti či práv druhých...“, jakož i „nezbytné v demokratické společnosti“. Soud nezpochybnul skutečnost, že odsouzení stěžovatele bylo předepsáno zákonem, jelikož bylo založeno na trestním zákoně, ani to, že tento zásah sledoval legitimní cíl, tj. ochranu pověsti a práv druhých. Jedinou spornou otázkou zůstal problém, zda předmětné odsouzení bylo nezbytné v demokratické společnosti.

Navazujíc na principy formulované ve svých dřívějších rozsudcích, Soud v prvé řadě potvrdil prominentní pozici, které se svoboda projevu v demokratické společnosti těší. Dále uvedl, že tato svoboda opravňuje tisk k šíření informací o tématech veřejného zájmu, stejně jako veřejnost k přijímání takových informací. Uložení trestu pro novináře za napomáhání v šíření informací a myšlenek druhých, pronesených v novinářském rozhovoru, by znemožnilo tisku plnit jeho vitální roli „hlídacímho psa demokracie“. Jak Soud připomenul, není v tomto ohledu na něm ani na národních soudech, nýbrž na tisku samotném, aby si stanovil způsob, jakým bude dané informace prezentovat.

Soud rozhodl v poměru 12:7, že použité prostředky k omezení svobody projevu, trestní stíhání novináře, byly neúměrné sledovanému cíli, ochraně práv a pověsti druhých, a jako takové tudíž znamenaly porušení článku 10 Úmluvy.

Soud se v tomto případě poprvé zabýval otázkou, zdali, a pokud ano, do jaké míry, rasistický obsah politického projevu ospravedlňuje omezení svobody slova.

V tomto případě Soud rovněž poprvé ve své historii zkoumal soulad a vzájemnou interakci ustanovení Evropské úmluvy o lidských právech a Mezinárodní úmluvu o odstranění všech forem rasové diskriminace, zvláště pak svobody projevu dle článku 10 Evropské úmluvy a klauzule „patříčného ohledu“ („due regard“ clause) dle článku 4 Mezinárodní úmluvy. Soud se však jakékoliv hlubší analýze bohužel vyhnul a pouze se

omezil na konstatování, že v posuzovaném případě byl výklad relevantních ustanovení obou úmluv kompatibilní.

Toto rozhodnutí založilo velice významný standard ochrany, kterou požívají novináři při přípravě a zpracování reportáží, jež přinášejí a rozšiřují informace a myšlenky veřejného významu týkající se rasismu, xenofobie a dalších kontroverzních témat. Zdůrazňuje roli tisku šířit všechny názory veřejného významu bez ohledu na to, jsou-li motivovány nenávisť, popřípadě jsou-li veřejností přijímány s nelibostí. I když by akty podněcující k rasové nenávisti neměly být právním systémem jako takovým lhostejně opomíjeny, ohnisko zájmu by mělo být zaměřováno na zdroje takovýchto projevů, nikoli na tisk, který je pouze reprodukuje.

GOODWIN proti Spojenému království (1996)

Dne 2. listopadu 1989 obdržel William Goodwin, toho času novinářský praktikant, telefonát od osoby, která mu poskytla informace o finančních problémech společnosti Tetra Ltd. Pan Goodwin, který se rozhodl napsat o situaci v uvedené společnosti článek, společnost kontaktoval s úmyslem získané informace ověřit a zjistit případná stanoviska a komentáře. Později se však ukázalo, že původní, telefonicky získané informace byly důvěrné. Předmětná společnost následně zahájila soudní řízení, ve kterém se domáhala toho, aby novinám, v nichž Goodwin zamýšlel svůj článek otisknout, bylo zakázáno získané informace uveřejnit, jakož i toho, aby Goodwinovi bylo uloženo prozradit svůj zdroj informací. Podle britského práva může být osoba odsouzena za pohrdání soudem (*contempt of court*), pokud na soudní výzvu odmítne odkrýt zdroj svých informací, jsou-li tyto dle přesvědčení soudu nezbytné pro řádný výkon spravedlnosti. V průběhu dvouletého sporu před britskými soudy však Goodwin odmítal svůj zdroj prozradit, v důsledku čehož byl nakonec pokutován částkou 5.000 liber za pohrdání soudem.

Po vyčerpání všech vnitrostátních právních prostředků nápravy podal pan Goodwin u Soudu stížnost, ve které tvrdil, že požadavek na odtajnění jeho novinářského zdroje představuje porušení svobody projevu dle článku 10 Evropské úmluvy o lidských právech.

Soud přezkoumal soulad soudního příkazu k odtajnění jeho novinářského zdroje s uvedeným ustanovením na základě testu sestávajícího z následujících podmínek: 1) odtajnění novinářského zdroje musí být „předepsáno zákonem“, 2) musí sledovat „legitimní cíl“ ochrany zájmů dotyčné společnosti a 3) musí být „nezbytné v demokratické společnosti“. Po zhodnocení relevantních okolností daného případu došel Soud k závěru, že na rozdíl od předchozích dvou podmínek podmínka č. 3 splněna nebyla.

Aby mohl zjistit, zda ve sporu převažuje zájem demokratické společnosti na zachování svobody tisku či ekonomický zájem dotčené obchodní společnosti, Soud tyto protikladné zájmy porovnal a rozhodl, že

zájem uvedené soukromé společnosti není dostačující k tomu, aby převážil nad vitálním zájmem veřejnosti na ochraně novinářských zdrojů. Vzhledem ke své roli „hlídacího psa“ demokracie, kterou tisk ve svobodné společnosti plní, že rozšiřuje informace o veřejných záležitostech, by příkazy k odhalení novinářských zdrojů vedly k omezení možnosti získávání těchto informací a tím i celé svobody tisku, což není v souladu s požadavkem nezbytnosti v demokratické společnosti.

Rozhodnutí Soudu je tak v souladu s předchozími rozsudky, které demonstrují, že Soud poskytuje největší ochranu politické diskusi, následně uměleckému projevu a konečně projevu komerčnímu. S ohledem na předchozí rozsudky tak není pochyb, že v případě konfliktu komerčních zájmů soukromé společnosti a veřejným zájmem na ochraně svobody projevu je upřednostněna druhá z uvedených kategorií.

Goodwin proti Spojenému království je v historii Evropského soudu pro lidská práva zásadním rozhodnutím týkajícím se pohrdání soudem. Zároveň se jedná o dosud jediný případ, jenž výslovně pojednává o právu novináře na utajení svých zdrojů. Ve svém rozsudku Soud potvrdil právo novináře nevypovídat a neodkrýt tak pramen svých informací následujícím způsobem: „Ochrana informačních zdrojů novinářů je jednou ze základních podmínek svobodného tisku....Bez takové ochrany mohou být tyto zdroje odrazovány od své spolupráce s tiskem, jenž informuje veřejnost o záležitostech veřejného významu“.

V roce 1998 byl ve Spojeném království přijat zákon o lidských právech, který učinil ustanovení Evropské úmluvy o lidských právech přímou a závaznou součástí britského právního řádu. V důsledku rozhodnutí v případě *Goodwin* poté Rada ministrů Rady Evropy vydala Doporučení členským státům (2000) 7 o právu novinářů na utajení zdrojů svých informací.

WINGROVE proti Spojenému Království (1996)

Britský filmový tvůrce Nigel Wingrove natočil krátký film s názvem „Visions of Ecstasy“, který popisuje erotické fantazie postavy popsané jako sv. Tereza Avilská (slavná jeptiška 16. století). Značná část filmu portrétuje lesbické představy „Svaté Terezy“, jež zahrnují „Psyché Svaté Terezy“ a erotické fantazie, včetně ukřižované postavy Krista. Wingrove svůj film předložil v souladu s britskými zákony příslušným úřadům pro povinnou klasifikaci. Britská rada filmové klasifikace (*British Board of Film Classification*) odmítla předložené dílo klasifikovat a *de facto* jeho uveřejnění zakázala, a to na základě tzv. doktríny rouhání (*blasphemy*). Dle názoru jejích členů by film při svém uvedení pravděpodobně způsobil rozhořčení a pobouření a urazil by křesťanské náboženské cítění, zejména pro způsob vykreslení Kristovy postavy. Dle názoru pana Wingrovea porušilo rozhodnutí Rady jeho právo na svobodu projevu.

Evropský soud pro lidská práva nezjistil v rozhodnutí Rady žádné porušení článku 10 Evropské úmluvy o lidských právech, jelikož zásah Rady do práva pana Wingrova na svobodu jeho projevu

- ♦ sledoval legitimní cíl, jmenovitě ochranu práv druhých, zejména svobodu jejich náboženského vyznání, a
- ♦ byl nezbytný v demokratické společnosti.

Při analýze otázky nezbytnosti uvedeného administrativního opatření Soud zdůraznil široký prostor uvážení národních orgánů při stanovení limitů v této oblasti. Soud tak odmítl provést obsahovou analýzu předmětného sporu a ponechal rozhodnutí stanovující limity cenzury morálních a náboženských témat na státu. Z toho vyplývá, že Soud ve skutečnosti schválil politiku Rady. Po zveřejnění tohoto rozhodnutí Rada oznámila, že je jím potěšena a je ochotna ho používat jako precedentu pro obdobné kauzy v budoucnosti. Někteří komentátoři však vyjádřili názor, že to, co na první pohled vypadá jako vítězství vlády a těch, kdož se pokoušejí střežit veřejnou morálku, vytvořilo z Velké Británie zemi s nejpřísnější cenzurou v západním světě. Odmítnutí Soudu učinit této cenzuře přítrž může vést k situaci, kdy by se jeho slova a argumenty mohly objevit i v budoucích případech majících svůj původ v jakémkoliv jiném členském státu Rady Evropy. Lze však doufat, že Evropský soud pro lidská práva v budoucnosti změní svůj názor a v obdobných případech bude rozhodovat opačně, neboť konec konců jeho rozhodnutí v případě Wingrova není závazné pro budoucí případy.

JANOWSKI proti Polsku (1999)

Polský novinář pan Janowski jednoho dne v roce 1992 procházel náhodou kolem dvou městských strážníků, kteří zrovna nařizovali pouličním prodávacům opustit svoje prodejní místa, na kterých nebyl prodej zboží údajně povolen, a přesunout se na nedaleké tržiště. Pan Janowski zasáhl a informoval strážníky o tom, že jejich jednání je v rozporu s právem, jelikož v té době neexistoval na předmětném místě žádný zákaz prodeje. Pan Janowski naopak ve sporu podpořil prodáváče tím, že je vyzval, ať se nikam nepřemisťují. Ve svém projevu adresoval strážníkům také několik hrubých výrazů (pitomec, hlupák), v důsledku čehož byl později odsouzen v trestním řízení pro urážku veřejného činitele ve službě. Pan Janowski se odvolal k vyššímu soudu, který však prvo-
stupňové rozhodnutí potvrdil s odůvodněním, že smyslem takového rozhodnutí je zajistit, aby veřejným činitelům nebylo bráněno ve výkonu jejich povinností. Pan Janowski se poté obrátil na Evropský soud pro lidská práva ve Štrasburku.

Svoboda projevu zajišťuje každému svobodně zastávat své názory, jakož i přijímat a rozšiřovat informace jakéhokoliv druhu bez zásahu státní moci. Toto pravidlo platí pro informace a názory přijímané obecně, stej-

ně tak jako pro informace a názory, jež mohou být vnímány jako šokující, nepřijatelné či pobuřující. Na druhou stranu však existují určité meze svobody projevu, jež umožňují orgánům státní moci její omezení. Aby však nedošlo k naprosté eliminaci podstaty této svobody, stát musí při omezování jejího rozsahu splnit následující podmínky: 1) omezení musí sledovat *legitimní cíl*, 2) předmětné omezení musí být *společensky nezbytné*, tj. nesmí existovat jiné, méně restriktivní opatření a 3) jak legitimní cíl, tak prostředky zvolené k jeho dosažení musí být *předepsány zákonem*, který jediný vymezuje pravomoci orgánů státní moci vůči jednotlivci a jeho svobodě projevu.

Jelikož odsouzení pana Janowskeho bylo založeno na trestním zákoně (a bylo tudíž *předepsáno zákonem*), sledovalo *legitimní cíl* prevence narušení pořádku spočívajícího v bránění veřejným činitelům ve výkonu jejich pravomocí, pro posouzení jeho oprávněnosti zůstává nutné posoudit jeho *nezbytnost* coby nejméně restriktivního prostředku omezení svobody projevu vedoucího k vytčenému cíli. Závěry Soudu obsažené v odůvodnění jeho rozhodnutí jsou následující:

♦ veřejní činitelé musí při plnění úkolů vyplývajících z jejich funkcí tolerovat vyšší stupeň společenské kritiky v porovnání se soukromými osobami, jelikož jako veřejně činné osoby mají lepší předpoklady pro obhajobu svého jednání; o jejich činnosti se též předpokládá, že bude podrobena kritice veřejnosti. Aby však mohli plnit náležitě své úkoly, musí požívat jistý stupeň společenské důvěry, a tudíž musí být chráněni před nejzávažnějšími slovními útoky;

♦ Ačkoliv pan Janowski svým projevem pouze obhajoval zákonné jednání jiných osob, aniž by byl ve věci osobně zainteresován, použil v zásadě poměrně umírněný jazyk s relativně nízkým potenciálem poškodit důvěru v dotyčné činitele. Přestože překročil přípustné meze svobody projevu, když se uchýlil k vulgárnímu jazyku, stalo se tak v průběhu vášnivé diskuse;

♦ z toho plyne, že pan Janowski nebyl polskými soudy odsouzen pro svoji kritiku protiprávního jednání strážníků, ale pouze a výlučně pro užití vulgárního jazyka poškozujícího důvěru v tyto osoby v očích přítomných členů veřejnosti. Jeho odsouzení proto bylo v souladu s právem.

Názor soudců příslušného senátu Soudu, kteří hlasovali proti rozhodnutí většiny, je založen v podstatě na následujících argumentech:

♦ polský trestní zákon svým ustanovením o ochraně cti veřejných činitelů chrání tyto osoby stejnou měrou bez ohledu na to, zda v dané situaci jednají v souladu s právem či protiprávně. Pro odsouzení pana Janowskeho tudíž stačilo, aby byli dotyční strážníci verbálně napadeni v průběhu výkonu své služby, bez ohledu na to, zda sami při výkonu svých pravomocí jednali v souladu s právem či nikoliv, což je v rozporu s dřívějšími rozsudky Soudu;

♦ případ Janowski reprezentuje konfrontaci mezi dvěma protiprávními akty: 1) zneužitím veřejné moci strážníky jednajícími v rozporu

s právem a 2) následnou protiprávní reakcí ze strany jednotlivce. Dle dis-sentujících soudců musí stát preferovat nutnost zabránit protiprávnímu jednání svých orgánů před potřebou umlčet kritiku (byť vulgární) poukazující na toto jednání.

Podle přesvědčení těchto soudců Soud v rozporu se svými předchozími rozsudky neposoudil situaci v její celistvosti, neboť nevzal v potaz celkový kontext a nepřihlédl ke všem okolnostem, za kterých byl předmětný projev učiněn. Projev pana Janowskeho byl tudíž hoden právní ochrany, neboť oponoval protiprávnímu jednání strážníků a nepředstavoval úmyslný útok na jejich veřejnou autoritu.

Případ *Janowski proti Polsku* tak zůstává jedním z kontroverzních rozhodnutí Soudu.

DALBAN proti Rumunsku (1999)

Tento případ byl první a doposud jedinou kauzou iniciovanou rumunským novinářem proti rumunské vládě. Pan Ionel Dalban byl novinářem, vydávajícím regionální list v jednom menším provinčním městě. V sérii svých článků publikovaných v září 1992 obvinil ředitele státní společnosti z několika zpronevěr. Tato obvinění byla založena na zprávách protikorupční jednotky. Předmětné články rovněž vrhly stín podezření na jistého rumunského senátora, který zasedal jménem státu v řídicí radě dotyčné společnosti. Obě osoby podaly na novináře žalobu, jíž se domáhaly ochrany své cti proti údajně nepravdivým a difamujícím článkům. Rumunské soudy odsoudily Dalbana pro trestný čin pomluvy a uložily mu trest odnětí svobody v délce trvání tří měsíců a peněžitou pokutu.

Evropský soud pro lidská práva ve svém rozhodnutí zdůraznil, že napadené články pojednávaly o záležitostech veřejného významu, neboť jejich objektem byla správa státního majetku, jakož i to, jakým způsobem ustavení zástupci vykonávali svou funkci. Soud dále zdůraznil základní funkci, kterou tisk plní v demokratické společnosti. Stát jako takový je proto omezen zájmem společnosti na tom, co Soud definoval jako „legitimní úloha tisku coby „hlídacího psa“ demokracie při rozšiřování informací o záležitostech veřejného významu.“

Soud zároveň jasně odlišil sféru soukromého života od sféry, ve které dotyčný jednotlivec vystupuje jako veřejná osoba. V tomto případě zahrnuje novinářská svoboda možnost uchýlení se k určité nadsázce či dokonce provokaci, která je neoddělitelnou složkou výše zmíněné role tisku coby „hlídacího psa“ demokracie.

Soud navíc připomenul, že v daném případě nebylo prokázáno, že popis událostí uvedený v inkriminovaných článcích byl zcela nepravdivý a jeho vlastním smyslem bylo poškodit dobrou pověst dotyčných osob. Trestní postih novináře proto představoval neúměrný zásah do novinářské svobody projevu.

Závěrem lze uvést, že osoby vystupující v roli veřejných činitelů nemohou spoléhat na stejnou míru ochrany jako soukromé osoby. Vnitrostátní legislativa, která v principu nemůže mezi těmito dvěma skupinami osob rozlišovat, musí být vykládána ve světle Úmluvy a speciální úlohy, kterou média ve svobodné společnosti hrají. Princip proporcionality by měl být navíc aplikován v občanskoprávních sporech iniciovaných veřejnými osobami s cílem dotyčná média finančně zruinovat na základě přehnaných žádostí o finanční zadostiučinění. Takové nároky by měly být považovány nejen za disproportcionální a nikoliv nezbytné v demokratické společnosti, nýbrž naopak za zcela nepřípustné.

Význam případu *Dalban* spočívá v neposlední řadě v tom, že přitáhl pozornost rumunské veřejnosti k problematice svobody projevu. Jméno dotyčného novináře se stalo symbolem boje proti potlačování svobody slova. Od 1. srpna 1998 funguje v Rumunsku Nezávislá tisková agentura DALBAN PRESS, jež je pojmenována po svém dřívějším šéfredaktorovi, který zemřel v březnu 1998.

CEU Human Rights Students' Initiative

**1051 Budapest, Nador utca 9.
Hungary**

E-mail: hrsi@ceu.hu

Web-page: <http://www.hrsi.ceu.hu>